

MARIAN PODSTAWKA

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

KATARZYNA CZUPRYŃSKA

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Warszawie

CZYNNIKI DETERMINUJĄCE POPYT NA ROLNICZE KREDYTY PREFERENCYJNE

W 1993 roku powołano Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Powierzono jej proces strukturalnych przemian polskiego rolnictwa, gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich. Agencja realizuje te zadania poprzez dopłaty do oprocentowania kredytów udzielanych przez banki współpracujące z nią. Obecnie Agencja oferuje 22 linie kredytowe, które przeznaczone są na finansowanie zadań związanych z przebudową struktury agromajętności rolnictwa i jej otoczenia.

Po kilku latach działalności Agencji obserwuje się znaczne przestrzenne zróżnicowanie liczby i kwot udzielonych kredytów preferencyjnych. W tej sytuacji zachodzi pytanie: jakie przyczyny decydują o popycie na te kredyty i o ich strukturze. W celu uzyskania odpowiedzi na to pytanie założono, iż o zainteresowaniu się rolników kredytami preferencyjnymi decydują takie czynniki jak:

- liczba gospodarstw,
- zasoby ziemi,
- zasoby pracy,
- aktywność zawodowa,
- poziom bezrobocia,
- wyposażenie w środki produkcji,
- poziom produkcji rolniczej,
- sieć banków obsługujących rolnictwo.

Wymienione rodzaje przyczyn można podzielić na dwie grupy:

- czynniki związane z cechami osobowymi ludzi zatrudnionych w rolnictwie,
- czynniki ekonomiczno-produkcyjne tkwiące w samym rolnictwie.

Ponadto o stopniu korzystania z kredytów preferencyjnych decyduje stan infrastruktury społeczno-ekonomicznej danego regionu.

Mając ustalone a priori czynniki sprawcze określono - przy pomocy współczynników korelacji - ocenę zależności pomiędzy nimi, a liczbą i kwotą udzielonych kredytów preferencyjnych w latach 1994-1996, według województw. W opracowaniu przedstawiono wyniki badań dla całego rolnictwa polskiego.

a) Zasoby ziemi i liczba gospodarstw

Zasoby ziemi w badaniach zostały określone poprzez powierzchnię użytków rolnych oraz średnią powierzchnię gospodarstwa w poszczególnych województwach. Wyniki tego badania przedstawia tab. 1. Przedstawiono w niej zależność pomiędzy liczbą gospodarstw i ich powierzchnią, a poziomem korzystania z kredytów preferencyjnych.

Tabela 1

Wartości współczynników korelacji pomiędzy cechami struktury obszarowej a poziomem kredytów w latach 1994-1996

	Kredyty inwestycyjne		Kredyty obrotowe		Razem kredyty obrotowe i inwestycyjne		Kredyt na zakup ziemi	
	liczba	kwota	liczba	kwota	liczba	kwota	liczba	kwota
Liczba gospodarstw indywidualnych	0,45	0,11	0,59	-0,15	0,59	-0,11		
Powierzchnia użytków rolnych	0,53	0,53	0,58	0,38	0,58	0,43	0,48	0,48
Średnia powierzchnia gospodarstw	-0,22	0,07	-0,33	0,20	-0,32	0,19	-0,31	0,51

Źródło: Materiały sprawozdawcze ARiMR za 1996 r.

Z danych tabeli 1 wynika, że pomiędzy badanymi zmiennymi zachodzi bardzo duża zależność. Jest ona szczególnie silna pomiędzy liczbą udzielanych kredytów preferencyjnych, a powierzchnią użytków rolnych i liczbą gospodarstw w danym województwie. Liczba udzielanych w tych latach kredytów z dopłatami Agencji skorelowana jest w sposób dodatni z liczbą gospodarstw w poszczególnych województwach. Średnio dla kraju ten współczynnik korelacji wynosi 0,59. Podobną sytuację obserwuje się w przypadku skorelowania liczby kredytów z powierzchnią gospodarstw rolnych dla województw. Miara tego związku w postaci współczynnika korelacji wynosi 0,58. Występuje także dodatni silny związek pomiędzy kwotami kredytów preferencyjnych, zwłaszcza przeznaczonymi na zakup ziemi, a łączną powierzchnią użytków rolnych w województwach oraz przeciętną powierzchnią gospodarstwa. Współczynniki korelacji wynoszą odpowiednio 0,43 i 0,19. Z kolei jeśli chodzi o związek pomiędzy liczbą udzielanych

kredytów, a średnią powierzchnią gospodarstw w poszczególnych województwach, to obserwuje się tu związek ujemny (współczynnik korelacji wynosi $-0,32$).

Reasumując stwierdzono, że zarówno z preferencyjnych kredytów obrotowych, jak i inwestycyjnych w większym stopniu korzystają rolnicy z województw typowo rolniczych, mających relatywnie więcej użytków rolnych i większe obszary gospodarstwa. Mniejsze zainteresowanie tymi kredytami obserwuje się na tych obszarach, gdzie przeważają małe gospodarstwa rolne.

b) Zasoby pracy w rolnictwie

Badanie zmian i zależności pomiędzy zasobami siły roboczej w rolnictwie, a zainteresowaniem kredytami preferencyjnymi jest szczególnie ważne. Wynika to z faktu, iż wszelkie zmiany w strukturze agrarnej uwarunkowane są w pierwszym rzędzie czynnikiem ludzkim: jego zasobami i cechami jakościowymi.

Powszechnie uważa się, iż zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie jest podstawowym warunkiem wzrostu siły ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce. Tymczasem w ostatnich latach proces odchodzenia ludności rolniczej do zajęć pozarolniczych uległ zahamowaniu. Przyczyn tego zjawiska jest wiele, ale dwie są podstawowe. Po pierwsze bardzo skurczył się rynek pracy w mieście dla tak zwanych rolników „dwuzawodowców”. Do 1988 r. ok. 60% ludności rolniczej pracowało dodatkowo w mieście. Obecnie takich osób jest nieco ponad 15%. Tym samym rolnictwo jest siłą ssącą dla pracujących w innych działach gospodarki a nie odwrotnie. Po drugie na wsi brak jest jeszcze możliwości podejmowania pracy poza rolnictwem. Stworzenie ich to z jednej strony szansa na poprawę struktury obszarowej polskiego rolnictwa i likwidacja utajonego bezrobocia. Ponadto istnieje możliwość dodatkowego wsparcia kapitałowego gospodarstw rolnych. W tej sytuacji pozytywnie należy ocenić działania Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa zmierzające do wspierania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Agencja realizuje dwie formy wspierania przedsiębiorczości. Jedną z nich jest udzielanie nieoprocentowanych pożyczek wspierających inwestycje tworzące nowe miejsca pracy na wsi. Drugą jest udzielanie kredytów preferencyjnych na przedsięwzięcia inwestycyjne tworzące nowe miejsca pracy w działalnościach pozarolniczych, w gminach wiejskich oraz miejsko-wiejskich.

W badaniach analizowano zależności pomiędzy zasobami pracy, a poziomem korzystania z kredytów preferencyjnych w poszczególnych województwach. Zasoby siły roboczej w poszczególnych województwach w rolnictwie zostały scharakteryzowane poprzez takie cechy jak:

- liczba pracujących w rolnictwie,
- odsetek ludności zatrudnionej w rolnictwie,

- liczba osób utrzymujących się z pracy w rolnictwie,
- współczynnik aktywności zawodowej ludności rolniczej⁽¹⁾,
- liczba ludności w wieku produkcyjnym na wsi,
- liczba bezrobotnych.

W tabeli 2 przedstawiono wyniki syntetyczne dla całego kraju.

Tabela 2

Wartości współczynników korelacji pomiędzy cechami zasobów pracy na wsi, a poziomem kredytów w latach 1994-1996

	Liczba udzielonych kredytów inwestycyjnych	Liczba udzielonych kredytów obrotowych	Liczba utworzonych miejsc pracy dzięki pożyczkom „mała przedsiębiorczość”	Liczba udzielonych pożyczek „mała przedsiębiorczość”
Ludność zatrudniona w rolnictwie	0,50	0,63	0,29	0,00
Odsetek ludności zatrudnionej w rolnictwie	0,63	0,63	0,08	0,14
Ludność utrzymująca się z pracy w rolnictwie	0,68	0,78	0,22	0,00
Ludność w wieku produkcyjnym	0,13	0,42	0,42	0,23
Bezrobocie ogółem	-0,19	-0,08	0,01	-0,04
Współczynnik aktywności zawodowej	0,34	0,40	0,23	0,30

Źródło: Materiały sprawozdawcze ARiMR za 1996 r.

Z przedstawionych w tabeli 2 informacji wynika, że popyt na kredyty z dopłatami Agencji zależy przede wszystkim od:

- liczby ludności zatrudnionej w rolnictwie,
- aktywności zawodowej ludności w danym województwie.

Współczynnik korelacji między liczbą ludności zatrudnionej w rolnictwie, a liczbą udzielonych kredytów inwestycyjnych wynosił 0,50. Natomiast związek ten w przypadku kredytów obrotowych był wyższy i wynosił 0,63. Podobnie silną zależność obserwuje się pomiędzy liczbą udzielonych kredytów, a odsetkiem ludności zatrudnionej w rolnictwie w układzie województw. W przypadku obu rodzajów kredytów miara tego związku w postaci współczynnika korelacji jest silna i wynosi 0,63. Poza tym liczba zaciągniętych kredytów preferencyjnych, tak inwestycyjnych jak i obrotowych, jest silnie dodatnio skorelowana z poziomem aktywności zawodowej. Odpowiednie współczynniki korelacji wynosiły: 0,34 i 0,40.

(1) Obliczono go jako udział osób aktywnych zawodowo w rolnictwie w liczbie ludności ogółem, w danym województwie (w wieku 15 lat i więcej).

Podobnie stwierdzono korelację pomiędzy zainteresowaniem kredytami preferencyjnymi, a ludnością w wieku produkcyjnym w danym województwie. Siła tego związku jest wyraźniejsza w przypadku kredytów obrotowych. Natomiast związek bezrobocia z kredytowaniem preferencyjnym ma charakter ujemny. Innymi słowy im jego stan jest wyższy, tym korzystanie z tej formy pomocy państwa jest mniejsze.

Dokonano także oceny zależności pomiędzy wspomnianymi cechami rolniczej siły roboczej, a przedsięwzięciami tworzącymi nowe miejsca pracy w działalnościach pozarolniczych na obszarach wiejskich. Wyniki tych badań nie są w pełni reprezentatywne, ponieważ ARiMR realizuje zbyt krótko program redukujący stan bezrobocia na wsi. Jednakże w przypadku badań zależności pomiędzy liczbą utworzonych nowych miejsc pracy, a wiekiem ludności rolniczej i wskaźnikiem ich zawodowej aktywności otrzymano statystycznie istotne wyniki. Dla tych związków współczynniki korelacji wynoszą odpowiednio 0,42 i 0,23. Oznacza to, iż ludzie młodzi wykazują więcej przedsiębiorczości i większe zaangażowanie w tworzenie nowych miejsc pracy. Dla realizacji tego celu decydują się na zaciągnięcie kredytów preferencyjnych, które oferuje ARiMR.

c) Środki produkcji w rolnictwie

Rynek rolniczych środków produkcji po latach destabilizacji, poczynając od 1995 roku charakteryzuje się pewnym ożywieniem. Owo ożywienie wystąpiło pod wpływem poprawy ogólnej koniunktury gospodarczej, w tym także w rolnictwie. Duże znaczenie dla tego procesu ma dostęp do preferencyjnych kredytów dofinansowywanych przez ARiMR. Na szczególne podkreślenie zasługuje wzrost obrotów na rynku trwałych środków produkcji. Chodzi tu głównie o materiały budowlane i podstawowe środki mechanizacji (ciągniki, kombajny). W 1995 r. obroty materiałami budowlanymi na obszarach wiejskich w porównaniu do 1994 r. były wyższe o ok. 50%. Wzrosła także liczba realizowanych inwestycji budowlanych⁽²⁾. Od 1995 r. rynek maszyn rolniczych odnotował także wzrost obrotów. Wywołany on został wspomnianą lepszą sytuacją ekonomiczną gospodarstw oraz koniecznością przeprowadzenia restrukturyzacji starzejącego się parku maszyn i ciągników. Dla zilustrowania tego zjawiska podamy za A.Szemberg⁽³⁾ strukturę wieku ciągników pracujących w rolnictwie.

Na ogół tych ciągników przypada:

– wyprodukowanych do 1970 r.	11,6%
– wyprodukowanych w latach 1971 - 1980	34,5%
– wyprodukowanych w latach 1981 - 1986	30,6%

(2) A.Zalewski: Rynek środków produkcji dla rolnictwa. Praca zbiorowa IERiGŻ, 1996.

(3) A.Szemberg: Gospodarstwa chłopskie w świetle spisu rolnego 1994. Praca zbiorowa IERiGŻ.

- wyprodukowanych w latach 1987 - 1992 22,0%
- wyprodukowanych po 1992 1,3%

W badaniach zależności pomiędzy wyposażeniem rolnictwa w trwałe i obrotowe środki produkcji, a popytem na kredyty z dopłatą Agencji w poszczególnych województwach, posłużono się takimi ich charakterystykami jak:

- wartość rolniczych środków trwałych brutto w poszczególnych województwach,
- zużycie nawozów sztucznych w kg na 1 ha użytków rolnych.

Otrzymane wyniki tej analizy przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3

Wartości współczynników korelacji pomiędzy wartością środków trwałych brutto, a poziomem kredytów preferencyjnych w latach 1994-1996

Kredyty	Wartość brutto środków trwałych w cenach bieżących (31. 12. 1995)	Liczba ciągników	Zużycie nawozów sztucznych w kg na 1 ha UR
Kredyty inwestycyjne			
– liczba	0,49	0,71	0,16
– kwota	0,67	0,53	0,50
Kredyty obrotowe			
– liczba	0,56	0,82	0,12
– kwota	0,55	0,29	0,62
Ogółem kredyty			
– liczba	0,56	0,82	0,12
– kwota	9,61	0,36	0,64
Kredyty na zakup gruntów rolnych			
– liczba	0,47	0,66	–
– kwota	0,55	0,60	–
Kredyty „Młody rolnik”			
– liczba	0,25	0,35	–
– kwota	0,38	0,39	–

Źródło: Materiały sprawozdawcze ARiMR za 1996 r.

Z danych tabeli 3 wynika, iż popyt na kredyty preferencyjne jest ściśle skorelowany - w sposób dodatni - z wartością brutto rolniczych środków trwałych, w tym ciągników i nawozów sztucznych. Tym samym stwierdzamy, że po kredyty z dopłatą Agencji częściej ubiegają się właściciele gospodarstw dobrze wyposażonych w maszyny i urządzenia do produkcji roślinnej oraz gospodarującej bardziej intensywnie.

d) Poziom produkcji rolniczej

Analizie poddano poziom rolniczej produkcji zwierzęcej oraz jego związek z branżowymi kredytami preferencyjnymi. Zawężenie tej analizy do produkcji zwierzęcej wynika z faktu, iż Agencja rozpoczęła realizację tzw. kredytów branżowych w odniesieniu do tej produkcji. Okres ich stosowania upoważnia do przeprowadzenia analizy korelacji. Dokonano badania związku pomiędzy liczbą i kwotą kredytów z dopłatami Agencji, a pogłowiem bydła w województwach, jego obsadą na 100 ha użytków rolnych i produkcją żywca rzeźnego. Wyniki zamieszczono w tabeli 4.

Tabela 4

Współczynniki korelacji pomiędzy poziomem produkcji zwierzęcej,
a liczbą i kwotą kredytów preferencyjnych

Kredyty	Obsada bydła na 100 ha UR (w szt.)	Stan pogłowia bydła ogółem (szt.)	Produkcja żywca rzeźnego (mięsa w tys. ton)
Branżowy na produkcję mleka			
– liczba	0,42	0,61	–
– kwota	0,18	0,36	–
Branżowy na hodowlę i chów bydła mięsnego			
– liczba	–	–	0,18
– kwota	–	–	0,23

Źródło: Materiały sprawozdawcze ARiMR za 1996 r.

Wysokie wartości współczynników korelacji pomiędzy badanymi zmiennymi dotyczącymi korzystania z kredytów, a obsadą bydła na 100 ha UR oraz jego stanem pogłowia świadczą, iż zachodzi między nimi ścisły związek. Ma on charakter dodatni. Tym samym upoważnia to do stwierdzenia, że z branżowych kredytów preferencyjnych dla rozwoju produkcji mleka korzystają przede wszystkim producenci posiadający liczne stada bydła. Natomiast zależność pomiędzy liczbą i kwotą kredytów, a produkcją żywca rzeźnego jest dodatnia, lecz mniej wyraźna. Świadczą o tym uzyskane współczynniki korelacji. Wynoszą one odpowiednio 0,18 i 0,23. Prawdopodobnie producenci żywca korzystają także z innych linii kredytowych.

e) Banki obsługujące rolnictwo

Kredyty z dopłatą Agencji do oprocentowania udzielane są przez 29 banków, z którymi zawarto stosowne umowy. Tak duża liczba banków umożliwiła kredytobiorcom swobodny ich wybór. Ma to także i inne znaczenie ponieważ banki rywalizując o rynek decydują się na obniżenie oprocentowania i prowizji. Spo-

śród wszystkich banków najwięcej kredytów, do dnia 30 czerwca 1996 r., udzielił Bank Gospodarki Żywnościowej. Udział tego Banku w strukturze wartościowej wynosił 58,2 %. Kolejne miejsca, jednak ze znacznie mniejszym udziałem, zajęły:

- Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA - 6,7 %,
- Gospodarczy Bank Wielkopolski SA - 4,0 %,
- Bank Unii Gospodarczej SA - 3,9 %.

Ogółem wymienione banki udzieliły prawie 3/4 kwoty wszystkich kredytów preferencyjnych. Badania związku pomiędzy poziomem kredytów preferencyjnych, a liczbą banków wykazały zależność dodatnią. Korelacja ta jest szczególnie wysoka dla liczby zaciągniętych kredytów. Wynosiła ona 0,75. Jest znacznie słabsza dla kwot. Współczynnik korelacji w tym wypadku wynosił 0,25. Oznacza to, że stan infrastruktury bankowej sprzyja korzystaniu z tego rodzaju kredytów. W województwach, w których występuje gęsta sieć tego typu instytucji finansowej rolnicy częściej zaciągają kredyty z dopłatą Agencji.

Wnioski

Z przeprowadzonych badań wynikają następujące wnioski:

- 1) Popyt na rolnicze kredyty preferencyjne w danym województwie skorelowany jest dodatnio z:
 - liczbą gospodarstw,
 - powierzchnią użytków rolnych,
 - liczbą ludności rolniczej,
 - aktywnością zawodową ludności,
 - liczbą osób w wieku produkcyjnym,
 - liczbą banków obsługujących rolnictwo,
 - wyposażeniem gospodarstw w środki produkcji.

Wśród tych czynników na uwagę zasługuje związek pomiędzy poziomem wyposażenia gospodarstw w środki produkcji, a stopniem korzystania z kredytów preferencyjnych. O kredyty z dopłatą Agencji częściej ubiegają się właściciele gospodarstw dobrze wyposażonych w maszyny i urządzenia do produkcji rolniczej.

- 2) Popyt na kredyty z dopłatą ARiMR skorelowany jest ujemnie z:
 - liczbą bezrobotnych w danym województwie,
 - średnią powierzchnią gospodarstw.
- 3) Obserwując symptomy ożywienia gospodarczego. W następnych latach należy spodziewać się wzrostu zainteresowania preferencyjnymi kredytami dla rolnictwa.